

Pani Georgiana Gaugler prosi o oznaczenie godziny, kiedy by mogła widzieć się z Chopinem³.

Adres: rue Tronchet 5

ŹRÓDŁO: Karłowicz 1904 P, s. 293; streszczenie na podstawie autografu z kolekcji Marii Ciechomskiej w Warszawie. Autograf zaginął w 1939. Por. KorCh 2017, nota źródłowa do listu 90.

¹ Georgiana Gaugler, baronowa de Gempen, z domu Derville (26 X 1795 Londyn – 22 V 1886 Sens, dep. Yonne). Karłowicz wymienia jej nazwisko w zniekształconej formie „Gangler”, ponieważ tak było ono przez długi czas podawane wskutek błędnego odczytania rękopisu. Błąd ten sprostowała Sophie Ruhlmann, por. KorCh 2017, list 172, przypis 2. Georgiana Gaugler odebrała wykształcenie muzyczne w zakresie śpiewu, gry na fortepianie i na organach. Wyszła za mąż za Louisa-Marie de Leau (1781–1818), kapitana, uczestnika kampanii napoleońskich. Jej drugim mężem był Louis-Jean-Baptiste Gaugler, baron de Gempen (1782–1844). Na stałe mieszkali w Lozannie, ale miesiące zimowe Georgiana zazwyczaj spędzała w Paryżu. Utworzyła koło miłośników muzyki Haendla, w swoich apartamentach organizowała koncerty i spotkania. Bywał u niej Chopin, a także m.in. Auguste Franchomme, Camille Pleyel, Ernest Legouvé z żoną, George Onslow, Victor Schoelcher.

² Datowanie listu na podstawie podanego adresu. Przy ul. Tronchet 5 Chopin mieszkał od 11 X 1839 do 16 VI 1841, a po jego wyjeździe do Nohant Fontana zatrzymał jeszcze mieszkanie do jesieni 1841; por. list 283, przypis 2.

³ Brak wiadomości o tym spotkaniu Georgiany Gaugler z Chopinem.

ZH

Paul, książę de Noailles¹, i Alice-Victurnienne, księżna de Noailles, do Fryderyka Chopina w Paryżu

[Paryż, 11 października 1839–16 czerwca 1841]²

Księstwo de Noailles zapraszają Chopina na obiad.

Adr[es]: r[ue] Tronch[et 5]

ŹRÓDŁO: Karłowicz 1904 P, s. 311, Karłowicz 1904 F, s. 178; w obydwu wydaniach streszczenie na podstawie autografu z kolekcji Marii Ciechomskiej w Warszawie. Autograf zaginął w 1939. Por. KorCh 2017, nota źródłowa do listu 90.

¹ Paul de Noailles (1802–1885), książę d'Ayen i książę de Noailles, oraz jego żona Alice-Victurnienne de Rochechouart-Mortemart (1800–1887), księżna de Noailles. Ich córką była Pauline-Victurnienne de Noailles (1823–1844), uczennica Chopina ok. 1839–1840. Kompozytor nawiązał kontakt z księżną de Noailles już w 1832, zapraszając ją na wieczór muzyczny w ambasadzie austriackiej 30 XII 1832 u hrabiny Thérèse d'Apponyi. Por. KorCh 2017, list 118, przypis 20 oraz S12, przypis 6.

² Datowanie wynika z podanego adresu. Przy ul. Tronchet 5 Chopin mieszkał od 11 X 1839 do 16 VI 1841. Brak bliższych danych pozwalających dokładniej oznaczyć datę.

ZH

Mortemart, Duchesse de Noailles prosi w jednym liście o oznaczenie godzin lekcji dla córki³.

Adres Chopina: **rue Tronchet 5**

ŹRÓDŁO: Karłowicz 1904 P., s. 311, Karłowicz 1904 F., s. 178; streszczenie w obydwu wydaniach na podstawie autografu z kolekcji Marii Ciechomskiej w Warszawie. Autograf zaginął w 1939. Por. KorCh 2017, nota źródłowa do listu 90.

¹ Alice-Victurnienne de Rochechouart-Mortemart, księżna de Noailles (1800–1887), por. KorCh 2017, S12, przypis 6.

² Datowanie wynika z podanego adresu Chopina.

³ Pauline-Victurnienne de Noailles, córka księstwa de Noailles, była uczennicą kompozytora ok. 1839–1840. Zadeedykował jej *Balladę As-dur* op. 47 („À Mademoiselle Pauline de Noailles”). W 1842 poślubiła swojego kuzyna, Maurice’a, księcia de Noailles (1810–1884).

[Paryż, 11 października 1839–16 czerwca 1841]²

Mortemart, diuszessa de Noailles, w drugim liście, pisany, jak się zdaje, w roku następnym [por. list S65], **prosi znowu o oznaczenie godzin lekcji**³.

[Adres Chopina:] **rue Tronchet 5**

ŹRÓDŁO: Karłowicz 1904 P, s. 311, Karłowicz 1904 F, s. 178; w obydwu wydaniach streszczenie na podstawie autografu z kolekcji Marii Ciechomskiej w Warszawie. Autograf zaginął w 1939. Por. KorCh 2017, nota źródłowa do listu 90.

¹ Alice-Victurnienne de Rochechouart-Mortemart, księżna de Noailles. Por. list S65 oraz KorCh 2017, list S12, przypis 6.

² Datowanie wynika z podanego adresu.

³ Chodzi o lekcje dla Pauline Victurnienne de Noailles, córki księżnej Alice. Por. list S65, przypis 3.

ZH

Coignet pisze, że mąż jej zapowiedział przybycie swoje, nie oznaczając bliżej terminu; nie może więc oddalać się z domu i musi wyrzec się lekcji.

ŹRÓDŁO: Karłowicz 1904 P, s. 270, Karłowicz 1904 F, s. 136; w obydwu wydaniach streszczenie na podstawie autografu z kolekcji Marii Ciechomskiej w Warszawie. Autograf zaginął w 1939. Por. KorCh 2017, nota źródłowa do listu 90.

¹ Chopin prawdopodobnie wymienił już wcześniej nazwisko Mme Coignet (w mylnej pisowni „Coine”) w dopisku do listu George Sand do Gustawa Papeta (por. list 297). Jak wynika ze streszczenia Karłowicza, była ona uczennicą kompozytora. Thierry Bodin (2004, list 17, przypis 8) wyraził przypuszczenie, że „Coine” to zapis „kuriozalnej wymowy” nazwiska Mme Cohen, matki młodego pianisty, Hermanna Cohena, zwanego Puzzim, ucznia Liszta. Nazwisko Mme Coignet (imię nieznane) jest jednak wymienione w spisie uczniów Chopina w *Dossier Ganche* oraz w wykazie Jane Stirling *Élèves et leurs Parents*; wspomina także o tej uczennicy M.-P. Rambeau (2005, s. 791 i przypis 125). Jej mężem był znany malarz Jules Coignet (1798–1860), znajomy Chopina. Niecks (2011, przypis na s. 370) podaje: „Kiedy w 1880 r. odwiedziłem [Teofila] Kwiatkowskiego w Paryżu, pokazał mi parę pamiątek po Chopinie: 1. rysunek kredką autorstwa Jules’a Coigneta (przedstawiający *Les pyramides d’Égypte*); rysunek ten wisiał zawsze nad fortepianem kompozytora”.

² Datowanie listu pokrywa się z przypuszczalnym okresem, w którym Mme Coignet mogła pobierać lekcje u Chopina. Została wymieniona w liście George Sand do Papeta z 17 X 1839, a więc wtedy mogła już być uczennicą kompozytora. W tymże roku w maju kupiła fortepian skrzydłowy firmy Pleyel nr 7007 (wcześniej, w kwietniu 1834 nabywcą pianina Pleyela był jej mąż „M[onsieur] J[ules] Coignet”). Następny fortepian skrzydłowy nr 11459 Mme Coignet kupiła w kwietniu

1845, co może świadczyć o jej dalszych lekcjach u Chopina, a ponadto uczennice kompozytora często korzystały z jego porady w wyborze instrumentu. Por. Eigeldinger 2010a, s. 258–260.

ZH

[Paryż], 22 kwietnia 1840

Antonio Pacini pisze, że zmuszony jest wydrukować w nadchodzącym numerze *Des Cent-et-un*² utwory Cherubiniego³ i Niedermeyera⁴ i że wobec tego kompozycja Chopina dopiero później doczeka się kolei⁵.

ŹRÓDŁO: Karłowicz 1904 P., s. 312, Karłowicz 1904 F., s. 179; w obydwu wydaniach streszczenie na podstawie autografu z kolekcji Marii Ciechomskiej w Warszawie. Autograf zaginął w 1939. Por. KorCh 2017, nota źródłowa do listu 90.

¹ Antonio-Francesco-Saverio Pacini (7 VII 1778 Neapol – 10 III 1866 Paryż), wydawca muzyczny, kompozytor, dyrygent, pedagog, mieszkający od 1804 w Paryżu, od 1811 właściciel firmy wydawniczej przy Boulevard des Italiens 11; por. KorCh 2017, list 161, przypis 6 oraz S3.

² Kiedy w wyniku pożaru budynku Théâtre-Italien 15 I 1838 zniszczeniu uległ również sąsiadujący z teatrem magazyn muzyczny Paciniego i spłonęły przechowywane tam liczne manuskrypty, 101 kompozytorów ofiarowało wydawcy rękopisy swoich nowych utworów wraz z majątkowymi prawami autorskimi, aby mógł wznowić działalność. Tak powstał album *Des Cent-et-un* opublikowany 30 VI 1840 w Paryżu w oficynie wydawniczej A. Paciniego (nr 3708) i pod tą samą datą w firmie Wessel & Co. w Londynie (nr 3559) oraz w lipcu 1840 w firmie Breitkopf & Härtel w Lipsku (nr 6419).

³ Maria Luigi Carlo Zenobi Cherubini (8 IX 1760 Florencja – 15 III 1842 Paryż), włoski kompozytor, kształcił się w Mediolanie i Bolonii u Giuseppe Sarti'ego, dzięki któremu poznawał dawny styl polifoniczny. Jego wczesna twórczość obejmowała muzykę sakralną i opery (*Il Quinto Fabio*, *Armida abbandonata*). W 1784 wyjechał do Londynu, gdzie powstały kolejne opery: *Demetrio*, *La finta principessa* i *Il Giulio Sabino*. Rok później odwiedził Paryż, a w 1786 osiadł w mieście tym na stałe, odnosząc znaczne sukcesy jako kompozytor i dyrektor Théâtre de Monsieur w Tuileries. Po wydarzeniach rewolucji francuskiej, w czasie

której jego sytuacja znacznie się pogorszyła, wystąpił z nowymi operami zyskującymi duże powodzenie: *Lodoiska* (1791), a później *Medea* (1797). Po restauracji Burbonów działał na dworze królewskim, w 1822 został dyrektorem Konserwatorium Paryskiego. Poza twórczością kompozytorską pisał podręczniki solfeżu i kontrapunktu. Chopin poznał osobiście Cherubiniego wkrótce po przyjeździe do Paryża w 1831, a w czasie pobytu na festiwalu w Akwizgranie w maju 1834 mógł wysłuchać części jego *Requiem*.

⁴ Abraham Niedermeyer (27 IV 1802 Nyon – 15 III 1861 Paryż), szwajcarski kompozytor i pedagog, działał w Genewie, Brukseli, a w 1836 zamieszkał w Paryżu. W 1852 przekształcił dawną Institution Royale de Musique Classique et Religieuse Alexandre'a Étienne Chorona (1771–1834) w École de Musique Religieuse Classique, zwaną potocznie École Niedermeyer. Stała się ona ośrodkiem kształcenia w zakresie dawnej muzyki sakralnej, chorału gregoriańskiego, klasycznej polifonii i gry na organach. Niedermeyer organizował koncerty muzyki dawnej oraz zajmował się publikacją utworów z przeszłości.

⁵ Chopin ofiarował Paciniemu rękopis *Walca As-dur* (*Valse nouvelle*) op. 42 na fortepian, utwór został wydany 30 VI 1840 w *Album Des Cent-et-un* pod nr 68 na s. 408–415. Dalsze nakłady por. Grabowski, Rink 2010, s. 333–338, Jaeger 2020, s. 404–406 oraz ilustracje 115 i 116 (karty tytułowe wydania Paciniego i B&H).

ZH

[Paryż], 20 czerwca 1840

W drugim liście [Pacini] przynagla Chopina do odesłania arkuszy z korektą².

[Adres]: r[ue] Tronch[et]

ŹRÓDŁO: Karłowicz 1904 P, s. 312, Karłowicz 1904 F, s. 179; w obydwu wydaniach streszczenie na podstawie autografu z kolekcji Marii Ciechomskiej w Warszawie. Autograf zaginął w 1939. Por. KorCh 2017, nota źródłowa do listu 90.

¹ Antonio Pacini, por. S68, przypis 1.

² Pacini upomina się o arkusze z korektą *Walca As-dur* op. 42 Chopina, przeznaczonego do albumu *Des Cent-et-un*; por. S68, przypis 5.

ZH

[Londyn], 20 lipca 1840

Cipriani Potter, dyrektor Konserwatorium londyńskiego, poleca pana Richardsa², swego ucznia.

ŹRÓDŁO: Karłowicz 1904 P., s. 314; streszczenie listu na podstawie autografu z kolekcji Marii Ciechomskiej w Warszawie. Autograf zaginął w 1939. Por. KorCh 2017, nota źródłowa do listu 90.

¹ Philip Cipriani Hambly Potter (3 X 1792 Londyn – 26 IX 1871 tamże), angielski kompozytor, dyrygent, pianista i pedagog. Pochodził z rodziny muzyków, jego ojcem był skrzypek i flecista Richard Huddleston Potter (1755–1821). Cipriani Potter kształcił się w Londynie, m.in. u Th. Attwooda oraz u J. Wölfla, ucznia Haydna i Mozarta. W 1817 wyjechał do Wiednia, gdzie spotykał się z Beethovenem i za jego poradą odbył studia kompozytorskie u E. A. Förstera. Do Anglii powrócił w 1819. W następnych latach występował jako solista oraz dyrygent Philharmonic Concerts. Później związał się z Royal Academy of Music w Londynie, gdzie początkowo był profesorem gry na fortepianie, a w 1832–1859 rektorem uczelni. Był twórcą dziewięciu symfonii, koncertów, licznych utworów kameralnych i fortepianowych, a także transkrypcji i aranżacji.

² Brak informacji na temat Richardsa, który był uczniem Pottera.

ZH

Józef Dessauer na kartce pisanej po niemiecku prosi Chopina o posłanie grooma³, oddawcy tej kartki do Perthuisów⁴, gdyż przyrzekli mu bilet na koncert symfoniczny⁵.

ŹRÓDŁO: Karłowicz 1904 P., s. 289, Karłowicz 1904 F., s. 162; streszczenie w obydwu wydaniach na podstawie autografu z kolekcji Marii Ciechomskiej w Warszawie. Autograf zaginął w 1939 już jako własność Laury Ciechomskiej, siostry Marii. Dalszy jego los nie jest znany. Por. KorCh 2017, nota źródłowa do listu 90.

¹ Joseph Dessauer (por. KorCh 2017, list: 195, przypis 17, s. 583) przebywał w Paryżu kilkakrotnie. Po raz pierwszy był tam przejazdem w 1831 lub 1832. Po raz drugi, po sukcesach w Wiedniu i Dreźnie, dotarł do Paryża tuż przed 25 X 1840. W rubryce *Nouvelle* (por. RGMP, 25 X 1840, nr 59, s. 509) napisano: „M. Dessauer, à qui nous devons des mélodies ravissantes, et qui a composé plusieurs opéras qui ont été représentés avec succès à Vienne et à Dresde, vient d'arriver à Paris pour y passer l'hiver” (P. Dessauer, któremu zawdzięczamy porywające melodie i który skomponował wiele oper wystawionych z sukcesem w Wiedniu i Dreźnie, przybył na zimę do Paryża; tłum. J. Ż.). Kolejny raz przyjaciel Chopina pojawił się w Paryżu po 6 VIII 1841, o czym dowiadujemy się m.in. z listu Antonii von Diller do Fryderyka Chopina: „posyłam Panu przez naszego drogiego przyjaciela Dessauera małą sakiewkę” (cyt. za: list 360). Dessauer w stolicy Francji zatrzymał się wtedy na dłużej. Z tego trzeciego pobytu pochodzi jedyny znany list Chopina do Dessauera – pisany w Paryżu w poniedziałek 19 IV 1841 (por. list 344).

² Podstawą ogólnego datowania niniejszego streszczenia są zakresy czasowe pobytu Dessauera w Paryżu, poza pierwszym. Por. przypis 1.

³ „groom” (ang.) – pacholek, lokaj, służący.

⁴ Byli to Léon-Amable de Perthuis de Laillevault (1795–1877), francuski arystokrata, adiutant króla Ludwika Filipa I, i jego małżonka Élisabeth (Élise)-

-Augustine-Clamoline-Sophie-Caroline (1800–1880). Obydwoje zostali obdarowani przez Chopina dedykacjami zamieszczonymi na kartach tytułowych: 4 *Mazurków* op. 24 (Léon) i *Sonaty b-moll* op. 58 (Élisabeth). Por. KorCh 2017, list 140, przypis 8.

⁵ Trudno ustalić, o jakim koncercie symfonicznym jest mowa, skoro mamy tu do czynienia z możliwością podwójnego datowania streszczenia na ostatni kwartał 1840 lub drugą połowę 1841.

HWS

[Paryż], 3 stycznia 1841

C-tesse de la Ridoste pisze, że wie od jednego ze wspólnych znajomych, że Chopin wybiera się do niej z wizytą. Miło jej będzie ujrzeć go u siebie we środę² wieczorem; będzie trochę muzyki.

[Adres:] rue de Tronchet [5]

ŹRÓDŁO: Karłowicz 1904 P, s. 315; Karłowicz 1904 F, s. 179; w obydwu wydaniach streszczenie na podstawie autografu z kolekcji Marii Ciechomskiej w Warszawie. Autograf zaginął w 1939. Por notę źródłową do listu 90.

¹ Nieznana bliżej osoba z paryskiego kręgu towarzyskiego Fryderyka Chopina, która nie była jego uczennicą.

² Chodzi najprawdopodobniej o najbliższą wtedy środę, która wypadła 6 stycznia (list pisany był w niedzielę). Krystyna Kobylańska (2010, s. 49) odnotowuje, że 6 I 1841 odbyło się wieczorne przyjęcie u George Sand przy ul. Pigalle 16 (zamieszkiwała tam od 15 X 1839, natomiast Chopin przeniósł się do jednego z tamtejszych pawilonów na początku listopada 1841). Na przyjęciu tym byli obecni: Chopin, Delacroix, Joseph Dessauer, Maurice, Solange, Antoni Wodziński (?) i Marie de Rozières. Jeśli zatem Chopin odpowiedział na zaproszenie hrabiny de la Ridoste, to albo przybył do niej tamtego dnia późnym wieczorem, co nie było czymś wyjątkowym w jego towarzyskiej aktywności w Paryżu, albo zaproponował jej inny termin wizyty, jednak jego korespondencja w tej sprawie z hrabiną de la Ridoste nie jest znana.

ZS